

Kōrero pūrākau o Matariki he rauemi ako 2016

Wāhanga 2 – Kanikani

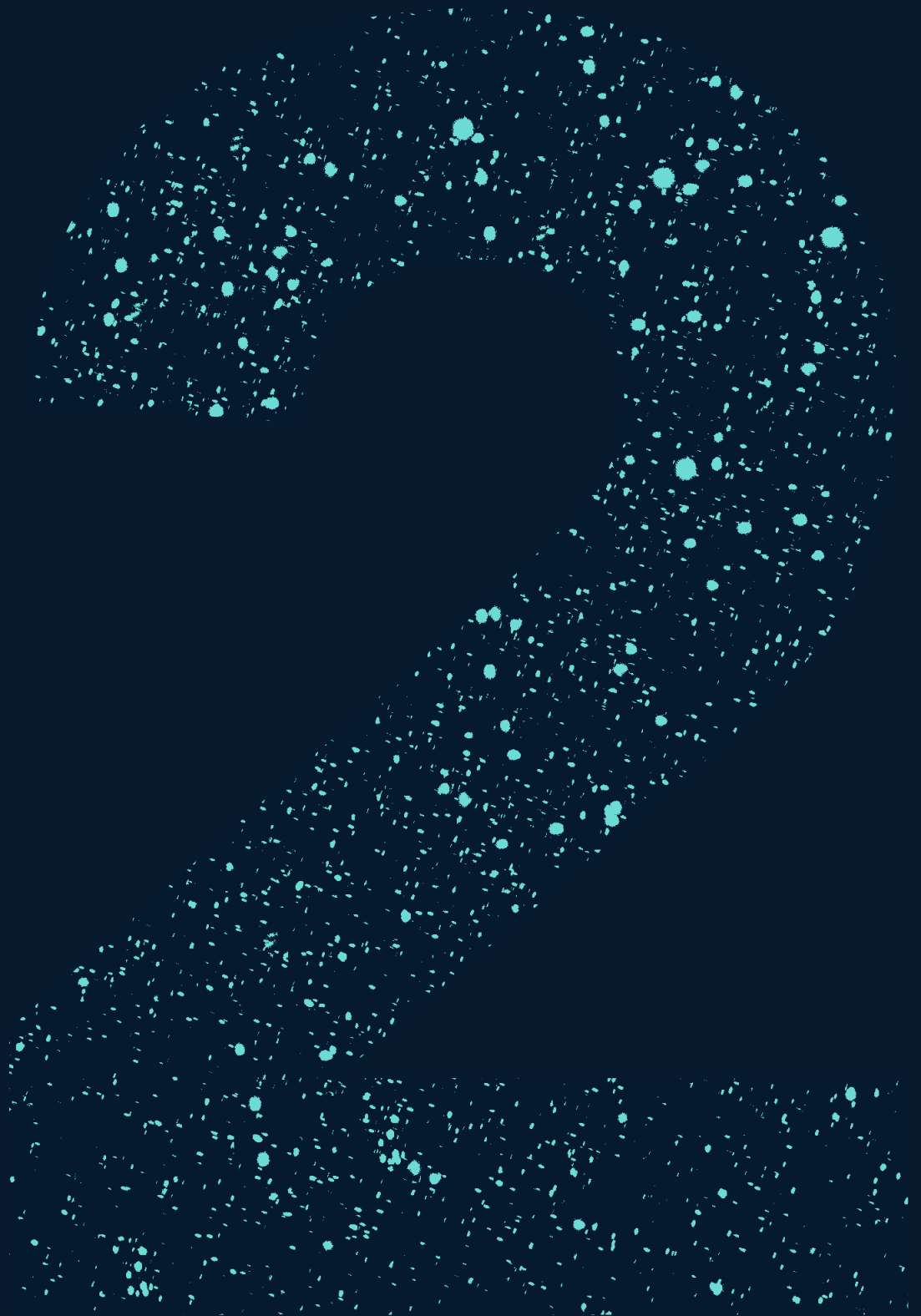
E hāngai ana ki: Ngā kōhungahunga
me ngā tamariki i te kura.

Koinei te wāhanga tuarua o te
rauemi mō Matariki i te tau 2016.

Hononga rangitaki

[Wāhanga 1: Kōrero pūrākau](#)

[Wāhanga 3: Toi kirikiri](#)

Matau

Haka ki te mahau o
Te Hono ki Hawaiki,
2015. Nā Norm
Heke. Te Papa.

“

I te wāhanga 1, i tūhuratia te kōrero pūrākau hei tikanga whakaari. I konei, i te Wāhanga 2, ka tōia mai e koe te neke auaha me te kanikani ki roto i tō akomanga. Ka whakamātauria, ka whakapakaritia tō āhei ki te whakakorikori i ngā tamariki ki te manawataki o Matariki i tēnei tau hou Māori.

Tiro whānui

Mā tēnei rauemi ako koe e whai wāhi atu ki te [kaupapa ako](#) a Te Papa mō Matariki, ahakoa kei hea koe i tēnei ao.

Ko ngā kaupapa kei tēnei rangitaki

- He aha oti i te kanikani auaha?
- He tikanga ārahi
- Te tō mai i te kanikani ki tō akomanga
- Hei tauira: Te whakaari kōrero pūrākau mā te kanikani ki te kaupapa ako a Te Papa 2016
- He rārangi kōrero hei pānui

Matau

E kanikani auaha ana ēnei tamariki ki Te Papa. Nā Kate Whitley te whakaahua. Te Papa.

He aha oti i te kanikani auaha?

I te kanikani auaha ka tū te ākonga ki te manawa. Ko tā te tamaiti he tūhura ā-tinana i ngā nekeneke hei whakaputa whakaaro, ariā, ā, kia whai māramatanga.

Ka tika ana te whakariterite haumarū, ka pēnei ngā ākonga

- ka waia haere, ka rata haere ki ō rātou ake hanga, tinana, āhua hoki
 - ka whakawhanaketia ō rātou rongō
 - ka mahi ngātahi me ngā hoa, ka pakari te whānau
 - mā te rongō, mā te neke ka whakamātauria te taha tinana
 - ka whai hua te taha hinengaro, te taha wairua anō hoki.
-

Matau

E whakarahi ana
ngā nekehanga.
Nā Kate Whitley te
whakaahua. Te Papa.

He tohutohu whakawai

I a koutou e kuhu ana i te kanikani auaha, me whai whakaaro ki ēnei tūāhuatanga.

Me haumaruru te kanikani

Whakatauiratia ngā tikanga ka whāia. Mā te pēnei ka haumaruru ngā tamariki, ka tau te taha kikokiko, te wairua me te hinengaro i a rātou e whakaputa ana i ō rātou āhuatanga motuhake. Āta tautokona ā tātou ririki, he whakaaro pai hei akiaki i a rātou ki te ako mā te kanikani.

Ngā tikanga ā-lwi

He huarahi rerehua te kanikani, te mahi ā-kapa e āhei ai ngā tamariki ki te tūhura i ngā tikanga a ō rātou ake iwi, me ērā atu o iwi kē. Pēnā e whai ana āu tamariki i te kanikani o iwi kē, pēnei me te sasa me whai wāhi atu ētehi tikanga, ētehi kupu o te reo Hāmoa.

Tūhuratia ngā kanikani a ō rātou iwi, hei whakamana i aua tamariki me ngā taonga tuku iho a ō rātou tūpuna. Ka ketekete te kākā, ka kūkū te kererū, ka kōkō te tūi, ka pēhea rā ngā nekeneke a ngā manu nei? Kei ngā āhei me ngā nekeneke o te mau rākau anō ētehi.

Ngā momo tūāhuatanga o te kanikani

Ko ētehi o ngā pou o te kanikani ko te mātau ki tō tinana, ki ngā nekehanga me te manawataki. Me whai wāhi mai ēnei pou ki ngā akoranga kanikani auaha. Kei te pae tukutuku o Te Kete Ipurangi tētehi anga whakamārama i ēnei pou (kei te reo Pākehā):

[The elements of dance](#)

Tūhuratia ngā aronga kē

Hei tā te rauemi *Creative Dance in New Zealand Primary Schools* me whai wāhi atu ngā ākonga ki te kanikani mai i ngā aronga e toru:

- hei *kaikanikani*, hei *kaihaka*, hei *kaiwhakaari*
- hei *kaihanganga*, hei *kaitito nekehanga*
- hei *kaimātakitaki*.

Hui katoa mai ēnei aronga kanikani, e whakawhanake, e whai wheako, e whai hua ai ngā ākonga.

Kawea te kanikani ki tō akomanga

Anei ētehi ngohe kua takohatia mai e Liz Melchior, he Pouako Mātauranga Kanikani ki Te Whare Wānanga o Te Ūpoko o Te Ika a Māui.

Kia mahara: Ka tika ngā mahi whakangungu, whakamahana (me te whakatau i te tinana anō hoki), ehara i te mea ka whakaakona i te akoranga kotahi. He pai kē atu te āta whāngai i ēnei whakangungu tinana ki ngā ākonga i ētehi akoranga, me te hokihoki ki ētehi, ki te taunaki, me te whakapakari i a rātou.

1. Te kōrero i mua: Te taunaki i te tūhura haumarū

Kōrero tahi me ngā ākonga mō te haumarū ā-hinengaro, ā-tinana hoki i mua i te mahi, kia mōhio rā anō ngā ākonga ki ngā āhuetanga me ngā nekeneke ka whakaaetia. Mā te kōrero, mā te pātai pēnei nā:

- Me aha tātou e tino hari katoa ai tēnā me tēnā o tātou i tēnei akoranga kanikani?
- Ka pēhea tātou e noho haumarū ai i tēnei kaupapa?

2. Te kōiriiri

Ko tā te kōiriiri he whakarite i te tinana o te ākonga mō te kanikani, he whakahāngai i tinana ki te wāhi e korikori ana te takitahi i waenga i ētehi atu tinana. Mā te mahi ngātahi e pakari ai te rōpū, e pai ai ngā whakaaro. Anei ētehi whakaaro:

Takitaki ingoa

Me noho/tū porohita te rōpū. Mā tēnā me tēnā o ngā ākonga tōna ake ingoa e karanga, māna anō tētehi manawataki e pakipaki. Mā te katoa taua ingoa e karanga me tana manawataki e pakipaki.

Tāruarua

Ka tū tētehi ki waenga i te porohita, ka mahia tētahi neke ā-tinana. Ko tā ērā atu he tāruarua i tana mahi. Ka mutu, ka kuhu tētehi atu i te porohita mahi anō ai. Mātakitakihia te kēmu waiata o [Punchinella](#).

He mahi whakangao

Whakatangihia tētehi waiata, ko tā ngā ākonga he huri rauna i te rūma, he kimi i tētehi wāhi e wātea ana, ā, me neke tonu (kaua e tū noa iho). Ko tāu he tohutohu i a rātou ki ētehi nekehanga pēnei i ngā [elements of dance](#). Hei tauira tohutohu:

- kia iti / kia rahi, 'Ānō nei he poi hau koe e pupū ake ana'
- ki runga / ki raro / ki waenga
- kia tere / kia pōturi
- me ō waewae / ringa anahe

Whāia te kaiārahi

He pai tēnei kōiriiri, ka āhei ngā ākonga ki te parakatihia i te tāruarua i ngā nekehanga, ka whai wāhi ki te ārahi me te whai i ngā nekeneke.

Kawea te kanikani ki tō akomanga

3. He ngohe kupu mahi

Hei rōpu, kōwhiria ngā kupu tūmahi maha mai i te reo Māori me te reo Pākehā – anei tētehi rārangi kupu mahi hei tauira. Mahia mai tētehi kāri mō tēnā, mō tēnā kupu mahi. Anei ētehi ngohe mahi mā koutou ko āu ākongā:

- Karangahia ētehi kupu mahi (eg, oma, peke, ngōki, hinga) i ngā reo e rua Māori, ko tā ngā tamariki he mahi i tā rātou i rongo ai, ka tuku rānei mā tēnā, mā tēnā ākongā e ārahi.
- Kia horapa ngā kāri ki te papa ki waenganui i ngā tamariki. Tono at ki ngā ākongā kia mahia tētehi mahi hei whakautu ki te kupu mahi e pātata ana ki tēnā, ki tēnā o rātou.
Ākiakina ngā ākongā kia nekeneke ki wāhi kē, kia nekeneke i te wāhi kotahi rānei mā te kanikani. Whakamahia [ngā pou kanikani](#). Hei tauira, kia taumaha kia ngāwari te mahi rānei, kia ohorete kia rōnaki rānei, kia rahi kia iti rānei, kia tere kia pōturi rānei, kia tiketike kia pāpaku rānei.
- Tonoa ngā tamariki kia whakawhitiwhiti, kia mahia ngā mahi, mēnā he rerekē te kupu me rerekē anō ngā pou kanikani ka whakamahia.
- Me kōwhiri ia ākongā ngā kāri kupu mahi e toru hei hanga 'rerenga neke', kātahi ka tūhura i ngā huinga kē o aua rerenga neke. Hei tāpiri atu ki tēnā, kia mahi takirua ngā ākongā, mā tēnā tamaiti te rerenga neke o tērā atu e ako, kātahi ka mahi ngātahi rāua i te rerenga neke pūrua rā (e ono ngā nekeneke). Nāwai, ka huitahi rātou ko tētahi atu tokorua kia tokowhā.

Matau

Ko ngā ākongā o Manaia (Ngā tau 3 me te 4) mai i Mount Cook School e tūhura ana i te kanikani auaha me tētehi o ngā kaiako o Te Papa. I hopukina ā-kāmera e Kate Whitley. Te Papa

4. Kia whai tinana ngā whakataukī, Ngā Tau 3-8

Ka kōwhiria e ngā ākongā tētehi whakataukī (kei tēnei whārangi ipurangi ētehi, [Massey University website](#)), ā, whakaatuhia te tikanga o te whakataukī mā te kanikani, mā ngā nekeneke a te kapa. Me whai wāhi mai ngā pou kanikani kua tūhura kētia (ngā nekeneke punga hutihuti me ngā nekeneke i te wāhi kotahi).

Hei tukanga tauira

1. Kia tokowhā ngā ākongā ki ia kapa, ka wānanga i te tikanga o te whakataukī. Me ohia manomano ētehi kupu mahi ka whai wāhi ki taua whakataukī.
2. Me waihanga ia ākongā i tētehi rerenga neke mā te whiriwhiri i ētehi kupu mahi e toru, mā te hanga i ngā neke rerekē e toru mō te kupu mahi kotahi rānei.
3. Ko tā ia ākongā he whakaako i ōna hoa ki t/āna rerenga neke.
4. Ka whakakao mai i ngā rerenga neke hei kanikani. I te timatanga, i te otinga rā anō hoki, ka tūhono te kapa.
5. Ka kanikani ia kapa (kei a rātou te tikanga pēnā he puoro).

Māu e whiriwhiri ngā rauemi mai i ngā puna kōrero, i ngā whakataukī, i ngā kōrero tuku iho, i ngā pepeha, i ngā pūrākau, i ngā kōrero a ngā tamariki, i ngā kōrero mō Matariki anō hoki.

Matau

E whakarite ana mō te kōiriiri whakatau. Nā Kate Whitley te whakaahua. Te Papa.

Kawea te kanikani ki tō akomanga

5. Kōiriiri whakatau

Mā te kōiriiri whakatau e tau ai ngā ua, e rite ai ngā ākonga mō te wā noho noa iho.

I ahu mai ēnei tauira i te rauemi, *Creative Dance in New Zealand Primary Schools*:

Te hukamēne whakarewa

Karangahia ngā wāhanga o te tinana, mai i te upoko, heke iho. Ko tā ngā tamariki he 'whakarewa' i ia wāhanga o te tinana kia puna wai rā anō. Ka takoto ki ō rātou tuara, ka whakamakaka i te tinana mai i te tipuaki ki ngā rekereke rā anō, kātahi ka whakangā. Kia rua, kia toru rānei ngā mahi.

Te porohita nekeneke

Kia tū porohita ngā tamariki, ka mau ringa, ka āta nekeneke ki waengapū, kia iti rawa te porohita. Kātahi ka āta hoki whakamuri, kia rahi ake, ka mau tonu ngā ringa. Hoki atu, hoki atu ki te mahi, kia rerekē ngā āhuahanga hoki. Hei whakakapi, kā āta whakarewa ngā tamariki ki te papa.

6. Whakaata

He āwhina nui te whakaata, te wānanga a ngā tamariki i ngā ariā, i ngā kitenga, he akoranga whaihua.

Uia ngā tamariki:

- He aha tāu i kite ai, i rongo ai i ngā neke kanikani a ō hoa?
- Ki ōu nā whakaaro, he aha ngā painga o tō rōpū i tēnei rā?
- He aha ētehi āhuatanga ka taea te whakapakari?

Akiakina ngā tamariki kia āta whakaaro ki te hononga o tā rātou i rongo ai ki te take o te mahi nei.

Ko tēnei tikanga te arotake, he mahi me āta whakarite, kei mate ngā tamariki i te whakamā. Me pai ngā whakaaro, me akiaki ngā tū kōrero e whakamārama ana i ngā painga i kitea me te take i pērā ai ngā whakaaro.

Matau

Ka kúpapa ēnei taika tūmatarau ki raro, e rite ana ki te kanikani, ākuanei ka rere, ka ūmere me he kāhui taika. Koia te kōwhiringa a ngā tamariki. Nā Kate Whitley te whakaahua. Te Papa

“

I te hanganga o tā mātou kaupapa ako mō Matariki, ko Whakatinana Mai! | Dance it out!, i aronui ai mātou ki te āheinga o te kaikanikani ki te waihanga me te whakaari kōrero.

Hei Taura

Te whakaatu kōrero mā te kanikani ki Te Papa

I te hanganga o tā mātou kaupapa ako mō Matariki, ko [Whakatinana Mai! | Dance it out!](#), i aronui ai mātou ki te āheinga o te kaikanikani ki te waihanga me te whakaari kōrero.

I tēnei kaupapa, ka tīmata mā te pānui i tētehi tino pūrākau nā Patricia Grace (Ngāti Toa, Te Ātiawa), ko *Watercress Tuna and the children of Champion Street*. Ko Te Tuna Watakirihi me Nga Tamariki o te Tiriti o Toa, te whakamāoritanga o tēnei pukapuka. He maha ngā hononga o tēnei pūrākau ki a Matariki, engari ko te mea kē he kōrero whakatairanga i ngā taonga ā-iwi, he whakanui i te hapori, otirā, i tēnei whenua tonu. Tāpiri atu ki tēnā, kī pai ana tēnei pukapuka i te kanikani! Mai i tēnei pūrākau, ka mahi ngātahi mātou ko ngā tamariki ki te tūhura i te nekeneke, i te kanikani.

I ngā whakaahua e whai ake nei, ka kitea ngā nohinohi (e 3–5 ngā tau) o Tai Tamariki Kindergarten me Pikopiko Clyde Quay Kindergarten e tūhura ana i tēnei pūrākau mā ngā taonga whakaari.

Mauī

E hāmama ana ngā waha pēnei i a Tuna. Nā Kate Whitley te whakaahua. Te Papa.

Matau

E tangohia ana tētehi pate (pahū) i te waha o Tuna. Nā Kate Whitley te whakaahua. Te Papa.

Mauī

He tamaiti mau piupiu pērā i a Hirini. Nā Kate Whitley te whakaahua. Te Papa.

Matau

He tamaiti mau ailao afi (he rama). Nā Kate Whitley te whakaahua. Te Papa.

Mauī

Ka pīoioi a Tuna,
mai i runga ki raro.
Nā Kate Whitley te
whakaahua. Te Papa

Matau

Ka hurihuri ngā
ringa ki runga. Nā
Kate Whitley te
whakaahua. Te Papa

Hei Taurira

Mau kōrero

Ko te mahi tuatahi, ka kōrero ngā tamariki mō ngā neke a Tuna, me ō rātou ake whakaaro mō ngā tū nekeneke ka taea e tētehi tuna tūmatarau. Ka kōrero ā-waha, ā-tinana rānei ngā tamariki.

Ka kōrerohia ngā nekeneke, ka mahi ngātahitia e te rōpū, ka whakamanawatia ngā āhua maha o ngā tū nekeneke.

He wā pai tēnei hei whakauru ētehi o ngā pou kanikani, koinei tā mātou mahi. Ko ētehi o ngā nekeneke i tere te haere, i āta haere, i whakarahi ake, i whakaiti ake hoki, i tū tiketike, i kūpapa ki raro.

Ka mutu ana te whakaharatau, ka whakatangihia ētehi puoro, ka kanikani ngā tamariki i ngā neke tuna nei.

Mauī

Kanikani *T. rex* i te wāhi kotahi. Nā Kate Whitley te whakaahua. Te Papa

Matau

Kanikani *T. rex* i a ia e neke ana! Nā Kate Whitley te whakaahua. Te Papa

Hei Taurira

Te hanga kōrero hou

I te ngohe tuarua, ko te kōrero mō te Tuna Wātakirihi te anga taurira hei hanga kōrero hou. Ka hāngai te kōrero ki te whenua, ki ngā wai tuku kiri, ki ngā kaitiaki, ki ngā taonga, otirā, ki te iwi, te hapū, te hapori nō reira taua kura, kōhanga, whare kōhungahunga rānei.

I te pukapuka, ka toro atu a Tuna Wātakirihi ki ngā tamariki o Champion Street, kei te takiwā o Porirua. Kia tae atu ia ki Champion Street me haere ia mā Cannon's Creek School.

He pātai

- He aha rā ngā kaitiaki/kararehe o tō rohe?
- Ka pēwhea rā tana haere kia tae atu ki tō kura, ki tō kōhanga, ki tō whare kōhungahunga rānei?

Hei taurira, i whiriwhiria e ngā ririki o Tai Tamariki Kindergarten (kei Te Papa) tētehi mokoweri, he *T. rex* – i noho ki Te Papa i te whakaaturanga *Tyrannosaurs – Meet the Family*. Ka mutu ana te whakaharatau i ētehi nekeneke mokoweri i whakaritea e ngā tamarikiu, i kanikani rātou ānō nei he mokoweri e kuhu ana i te whare kōhungahunga.

Matau

He taika te kaiako a Te Papa haere huri rauna i te porohita. Nā Kate Whitley te whakaahua. Te Papa

Hei Taurira

Te tuku me te whiwhi taonga

Kātahi ka whakaaro ngā tamariki ka pēwhea tā rātou tūtaki ki tō rātou kararehe, ā, he aha rā te taonga motuhake ki tō rātou whānau, hapū, iwi, kura ka tukuna ki a rātou?

I mua i te kuhu i te kanikani e whai ake nei, kia whai whakaaro ngā tamariki ki tētehi taonga e hāngai ana ki te kaupapa o Matariki.

Ka tū porohita ngā tamariki, kei waenganui tētehi. Ko ia te kararehe/kaitiaki, ko tāna he kanikani ki tētehi waiata, ānō nei e haere atu ana ia ki tētehi wāhi. Ka tū te waiata, ka hoatu taua kararehe ki te tamaiti e pātata ana ki a ia. Kātahi ka whakaari e hoatu taonga ana ki taua tamaiti mō Matariki.

Ka riro i te kaiwhiwhi i te taonga, ka karanga atu ki te ope he aha rā taua taonga. Ka huri taua tamaiti hei kararehe tūmatarau, kaitiaki rānei. Ka tīmata anō te waiata, ka kanikani tahi te tokorua rā ki waenganui i te porohita.

Ka tū anō te waiata, ka pērā anō tētahi tamaiti, ka takoha taonga. Rite tonu tēnei mahi kia whai wāhi atu ngā tamariki katoa ki te whiwhi me te takoha taonga hoki. Ka āhei te kaiako ki te āwhina i te tamaiti tuatahi me te tamaiti whakamutunga.

Kei ngā whakaahua i raro ake nei, ka kitea tētehi taika tūmatarau (mai i te Wellington Zoo) e toro atu ana ki ngā tamariki rātou ko ngā kaiako, ko ngā mātua mai i Pikopiko Clyde Quay Kindergarten. Ka takoha ētehi taonga mīharo mō Matariki: he anga, he tereina, me te kauawhiawhi anō hoki.

Matau

He taika tūmatarau e tohu ana i te takoha taonga ki tōna whaea pea, he tohu whakamānawa te utu (he tikanga nō tōna iwi). Nā Kate Whitley te whakaahua. Te Papa

“

Ko te huarahi pai hei whakawhanake i tō āhehi ki te whakamahi i te kanikani hei tūhura, hei waihanga kōrero, ko te mahi anō i te kaikanikani – mā ngā piki me ngā heke e whai hua ai te mahi. Anei rā ētehi rauemi āwhina

He kōrero anō

[*Creative Dance in New Zealand Primary Schools \(1998\)*](#)

He rauemi kuhu i te kaupapa kanikani auaha mā ngā kaiako kei ngā kura tuatahi (auraki, reo Pākehā nei).

[*Dance Upon a Time \(2004\)*](#)

He rauemi mā ngā kaiako kei ngā whare kōhungahunga (Early Childhood – Y2).

[*Teaching and Learning Dance in a Culturally Inclusive Classroom \(2011\)*](#)

He pūrongo reo Pākehā ā-ipurangi e tohu ana i tētehi anga whakaako, e whai hua ai te kanikani ki tā te Māori tirohanga.

Ideas for movement

Locomotive and non locomotive words

Pēhi

Press

Whakaoreore

Jiggle

Hīkaikai

Twist

E peke

Jump

Tiango

Collapse

Whātoro

Lunge

Āta toro

Creep

Kōneke

Slide

Tūpeke

Leap

Whakarewa

Melt

Hūrokuroku

Jog

Wheta

Dodge

Matike

Rise

Tītakataka

Shimmy

Tūpana

Bounce

Iriiri

Hang

Pīoioi

Sway

Kakapa

Quiver

Rūrū

Shake

E heke ki raro

Drop

Hinga

Flop

Takapori

Roll

Meke

Punch

Takahi

Stamp

Takahuri

Rotate

Huri

Turn

Mānu

Float

Tūhikihiki

Skip

Porotiti

Twirl

Ngōki

Crawl

Māwewe

Flutter

Totohu

Sink

Porohita

Circle

Pahū

Explode

Kōkiri

Thrust

Kauhuri

Swing

Tūngāwiri

Shiver

E noho

Dob (down)

Kia Mau!

Freeze

E whai ake nei

Ki a koe e Liz, ngā mihi mahana ki a koe e whae me tō kaha ki te hāpai i tēnei kaupapa whakamana.

He mihi nunui anō hoki ki ngā tamariki, ki ngā kaiako, ki ngā whānau mai i Tai Tamariki Kindergarten, Pikopiko Clyde Quay Kindergarten, Early Years Leeds Street, me Mount Cook School.

I te Wāhanga 3, ka tūhuratia te toi kīrikiri hei rauemi kōrero pūrākau.

I te Wāhanga 1, i tūhuratia te kōrero pūrākau me te whare tapere.

Te Taiopenga o Matariki ki Te Papa
Ngā kaupapa o Matariki 2016

